

Skrædder Søren og hans kunst

Den 1. januar 2012 indgik Mariager Museum som en del af Nordjyllands Historiske Museum, og vi skulle til at danne os et overblik over samlingerne i det 90 år gamle museum. Oppe under taget fandt vi en møllemodel, som straks tiltrak sig opmærksomhed. Museumsforeningens formand, Vagn Andreasen, kunne fortælle, at det var en model af Overgårds mølle, hvilket da også fremgik af en tekst, som er klæbet på indersiden af døren i modellen.

Møllemodellen har mange fine detaljer. Man kan åbne et låg i hatten og kigge ned til de store tandhjul. Den ene side af den ottekantede møllekrop kan også åbnes som en låge, så man kan kigge ind i møllen, hvor en lille grå møller står inde mellem kværne og aksler.

Det mest spændende er dog, at dette er en model af en mølle, som på flere måder er interessant. For det første fordi den var Mariager Fjordområdets første hollandske mølle, for det andet fordi vi på det tidspunkt, modellen dukkede op, ikke kendte fotografier af møllen, men kun en enkelt tegning.

Et kig ind i møllemodellen til den lille grå møller og hans kværne.

Men hvem var ophavsmanden til modellen, og hvad var hans relation til Overgårds Mølle? Møllen var placeret på et fint lille bord, hvorpå der var malet ”SP 1933”. Af Mariager Museums protokol fremgik det, at modellen sammen med en model af helligkilden i Mariager var afleveret af Søren Pedersen i Kastbjerg. Initialerne kunne tyde på, at det var givener selv, der havde lavet de to modeller.

Der var noget bekendt ved disse initialer og måden, de var skrevet på, så jeg fik fundet den tegning af Overgårds Mølle frem, som var det eneste billede jeg kendte af møllen. Og ganske rigtigt, signaturen var den samme!

Med stor hjælp fra personalet på Havndal Lokalarkiv, der bl.a. dækker Kastbjerg sogn, lykkedes det at komme lidt tættere på personen, der har skåret og malet den flotte model.

Modellen selv kom en tur omkring konservatorens værksted for at få bekæmpet de borebiller, der havde holdt sit indtog under opholdet under de nøgne tagsten i det 1700-tals hus, som rummer Mariager Museum. Og da modellen så blev rensat for det snavns, der gennem årene var drysset fra taget og ned på den, kom den helt til sin ret og er i dag udstillet i Møllehistorisk Samling.

Skrædder Søren i Kastbjerg

Søren Pedersen blev født den 27. april 1868. Forældrene sad til leje hos en husmand i Store Brøndum, så der må have været tale om et meget beskedent hjem. Drengen var tilsyneladende svagelig som spæd. Han blev i hvert fald hjemmedøbt en måned efter fødslen, men først fremstillet i kirken, da han var 7 måneder gammel. Da han voksede til, lærte han skrædderfaget – et fag som mange svagelige unge mænd blev sat til.

Som voksen flyttede han til Kastbjerg syd for Mariager Fjord, hvor han slog sig ned som lappeskrædder. Det var ikke noget ønskejob for ham, og det fortælles, at han var godt træt af ”at skulle lappe og sy knapper i kastbjergbøndernes bukser”.

I Kastbjerg gik Søren Pedersen under øgenavnet ”Skrædder-Søren”. Han var 40 år, da han i november 1908 giftede sig med ”Høker-Trine”, der ligeledes var mere end giftemoden – hun var 44 år. Hendes borgerlige navn var Inger Katrine Valdbjørn, og hun boede sammen med sin gamle mor i et lille hus i Kastbjerg, hvorfra hun drev høkerforretning. Søren og Trine fik aldrig børn, men de havde en kat, som de omfattede med den allerstørste kærlighed. Det fortælles bl.a. at den sad med ved bordet, når der blev spist middagsmad.

Havde Søren ikke særlig lyst til lappeskrædderiet, så var han des mere interesseret i sin kunst. Han tog rundt og lavede en masse tegninger af gårde og huse i Ommersyssel såvel som i Himmerland. Ind imellem malede han også malerier på krydsfiner i en navivistisk stil. Nogle af disse malerier hænger stadig rundt omkring i hjem på egnen, mens en del af hans tegninger ligger i lokalarkiver i Nørhald, Havndal og Assens.

Søren Pedersens skitsebøger befinder sig i dag på Nørhald Egnarkiv i Tvede. Her ses det, at når han lavede skitser af landbrugsejendomme, noterede han ofte noget om taget, bindingsværket etc. Sandsynligvis har han lavet skitserne og notaterne på stedet, for så at tage hjem og rentegne billedet. Ofte lavede han flere eksemplarer af det samme billede, og kunden kunne så vælge mellem 3 størrelser.

I 1920'erne og 30'erne tegnede han efter fotografier og noterede omhyggeligt på billederne, hvornår fotografiet, som han brugte som forlæg, var taget.

Søren Pedersen med sin elskede kat.

I sin have havde Søren Pedersen også nogle skulpturer – en af dem skulle efter sigende have forestillet general Schleppegrell, men hvad han lavede i en have i Kastbjerg, forlyder der intet om. Skrædder-Søren og Høker-Trine gik i øvrigt meget op i deres have, hvor de også havde et lille havehus af træ og et havebassin.

Skrædderen producerede også nogle meget kunstfærdige fuglehuse, der kunne være udformet som rene slotte, med flere ”fuglelejligheder” i.

Et kreativt og kunstnerisk menneske som Søren Pedersen, måtte næsten ende med at blive betragtet som original i en lille landsby som Kastbjerg. Han siges i øvrigt også at have været noget vrissen. Det sidste skyldtes nok nærmest, at han livet igennem havde et svagt helbred og døjede med hovedpine. Når han og Trine gik deres ture til Mariager, gik de ikke i vejsiden på gruset, men derimod helt ude i græsset. Årsagen var, at Søren ikke kunne klare den knasende lyd af gruset i sit hoved, men folk fik det hurtigt vendt til, at de på den måde forsøgte at spare på træskoene, der ikke blev så slidt i græsset, som når man gik på gruset.

At Søren Pedersen nok heller ikke var psykisk stærk, vidner hans tragiske død om. Han havde gentagne gange forsøgt at begå selvmord ved at hænges sig i et lille udhus, men hver gang havde Trine fundet ham, fordi han havde stillet sin stok uden for udhuset. Da det endelig lykkedes ham at tage sig selv af dage, var Trine faldet i dyb søvn og opdagede for sent, at stokken var efterladt uden for udhuset.

På arkiverne syd for Mariager Fjord kendte man allerede en del til Skrædder Sørensen kunst i form af tegninger og malerier, og man havde i tide sikret sig de lokale beboeres minder om dette specielle menneske, men man kendte ikke hans træmodeller, som der som nævnt befandt sig to af på Mariager Museum.

I betragtning af, hvor lidt vi vidste om Overgårds Møllens udseende i forvejen, var modellen en væsentlig kilde. Det var imidlertid vigtigt at finde ud af, hvor pålidelig denne kilde er. Den er lavet i 1933, og da var møllen faktisk revet ned. Den tegning, som Søren Pedersen havde lavet af møllen, var tegnet efter et fotografi taget i 1926 – kort før møllen blev revet ned. Men havde Søren Pedersen selv set den?

Søren Pedersen skriver selv om sit kendskab til møllen på den seddel, der er fastgjort på indersiden af lågen i modellen: *”Jeg begyndte at lave den i Maj 1933 og blev færdig med den i August 1933. S. Pedersen”*. Nedenunder sidder et stykke papir hvorpå er skrevet: *”I 1933 gav Gaardejer Chr. Sebel i Udbynder ophysning om den Mølle, som Brændte Nytaar Aften i 1815. Det var*

en Stubmølle, og denne blev bygget i 1816. Bygmesteren var Møllebygger Haslund fra Norup. Møllen kaldes Overgaard Mølle, syd for Udbyneder.”

Overgårds Mølle

Byggeåret 1816 stemmer ikke helt, men man skal huske, at Chr. Sebel givetvis refererede det efter hukommelsen og efter hvad de gamle havde fortalt ham, og at hændelsen lå mere end 100 år tilbage. Sebels slægt var først kommet til stedet i 1847, da hans far købte en gård i Udbyneder. Her var Chr. Sebel født i 1848, så da Søren Pedersen snakkede med ham, var han 85 år.

Fra gammel tid havde Overgård en stubmølle på bakketoppen sydvest for Udbyneder – en særdeles god plads for en vindmølle. I slutningen af 1600-tallet blev denne mølle opgivet, og i en lang periode var området uden mølle.

I 1729 eller 1730 opførte Frederik von Arenstorff til Overgård så en ny stubmølle på byens mark, dvs. der hvor møllen siden har

I mange år troede alle, at dette billede, der er tegnet af Søren Pedersen, var det eneste eksisterende billede af Overgårds Mølle, der blev revet ned i slutningen af 1920'erne.

stået. I 1803 blev der givet tilladelse til at indlægge et grynslæg i møllen mod den sædvanlige årlige afgift på 10 rdl. At indbygge et grynslæg i en stubmølle kræver normalt en større ombygning, idet grubbekværnen kræver et gear mere, end der normalt er i en stubmølle; og det vil meget ofte give pladsproblemer. Overgårds stubmølle var iflg. opmålingsprotokollen til arealskat ca. 5 x 4 m i grundplan, så der har ikke umiddelbart været plads til både stjernehjul, kværne og andet gangtøj. Så om der nogensinde blev installeret et grynslæg i stubmøllen, er usikkert. Overleveringen fortæller derimod, at møllen brændte.

Ud over Sebels fortælling om branden nytårsaften 1815 og møllens genopførelse i 1816 verserer der to forskellige udgaver

Fotografi af Overgårds Mølle taget i 1920'erne, kort før den blev revet ned. Billedet har siden, det blev taget været i familien Erikstrups varetægt.

af historien om stubmøllens endeligt og opførelsen af den hollandske mølle. Den ene siger, at møllen brændte i 1807 og blev genopført som hollandsk vindmølle. Den anden siger, at møllen brændte i 1812. At møllen blev genopført som hollandsk vindmølle i 1813 er et faktum, som dokumenteres af en inskription på en bjælke fra møllen. Bjælken befinder sig nu i Museum Østjylland i Randers. På den anden side er det også rigtigt, at møllegården er bygget omkring 1807, og det var måske oplagt, at det skete i forbindelse med en genopførelse af møllen?

Om møllen brændte i 1807 eller 1812, får vi nok aldrig svar på. Teoretisk set kan den være brændt to gange! Noget tyder på det, idet der i Overgårds godsarkiv ligger et dokument, hvor møllen allerede i 1811 omtales som »Holensk mølle« (hollandsk mølle). Under alle omstændigheder var den Mariager Fjord områdets første hollandske vindmølle.

Inden møllens brand – hvornår den så fandt sted – var Erik Hansen blevet ny forpagter af møllen. Erik Hansen var ikke en »hr. hvemsomhelst«. Han benævnes alle steder som Hr. Hansen, hvad man aldrig ville sige om en almindelig bonde. At Erik Hansen var hævet over bondestanden fremgår også af, at da han købte stubmøllen af Arenstorff i 1812, var han i stand til at erlægge 11.000 rdl. kontant for den. Pengene havde han kunnet låne i Århus hos stiftamtmanden og biskoppen. Forbindelserne har altså været i orden.

Da møllen blev genopført i 1813, var Erik Hansen således allerede ejer, og havde råd til at bygge en pæn stor hollandsk mølle. Møllen stod på en 62 cm høj muret fod, og var bygget af svært fyrretømmer. Den var stråtekt fra top til bund, havde tre lofter (etager) og et vindfang på 20 m. Den var udstyret med to almindelige kværne, den ene med en sigte til mel, den anden til formaling af malt og foder. Der var også den bevilgede skallekværn med tilbehør til fremstilling af byggryn.

Den nye veludstyrede mølle var i funktion til omkring 1920. Størst søgning havde møllen givetvis i tiden mellem 1840 og 1880.

Ovennævnte fakta kan man finde, ved at gå i arkiverne, men det giver ikke noget særlig godt billede af, hvordan møllen egentlig så ud. Indtil fundet af møllemodellen på Mariager Museums loft, havde vi kun haft en blyantstegning af gå ud fra. Efter at modellen kom frem i lyset, startede vi en mere målrettet eftersøgning af billeder af Overgårds Mølle. Det viste sig, at den nuværende ejer af møllegården faktisk havde flere billeder af møllen – dog alle fra den sidste periode, hvor den var stærkt i forfald.

Alligevel er vores viden om Mariager Fjord områdets allerførste hollandske mølle blevet betydelig forøget.

På museerne oplever vi ofte, at hidtil upåagtede ting, pludselig får en anden værdi, når deres historie lader sig grave frem. Derfor er det så vigtigt, at alle de genstande, vi indlemmer i samlingerne i dag, bliver dokumenteret så grundigt som muligt. Kun når vi kender den kontekst, som en ting har indgået i, får den liv og værdi som museumsgenstand.